

Damašek, čtvrtek 28. června 2012

Poprvé jsem se do Damašku vydala v květnu 2012, asi rok po vypuknutí syrské revoluce. Přestože bylo časně letní ráno, vzduch byl dusný a všechno bylo zahaleno jemným oparem. Jela jsem taxíkem, který jsem si asi za sto dolarů – samozřejmě placených v hotovosti – najala v Bejrútu. Řidič mě vyzvedl na cestě do Damašku, a když nakládal má zavazadla do kufru, vtipkoval o obrácení svatého Pavla. Za chvíli jsme za sebou nechali Bejrút a jeho moderní plážové kluby, kadeřnictví, kde je každý čtvrtek narváno k prasknutí, jeho provoněné restaurace a hlučné noční kluby, a přešli jsme hranice do jiné země – země, která se potácela na prahu války.

V Novém zákoně se píše, že svatý Pavel byl v prvním století našeho letopočtu právě na této cestě, když se přihodilo něco zvláštního. Historikové ani náboženští fanatici si nejsou jistí, zda uslyšel nějaký hlas, dostal boží znamení nebo si prostě znenadání uvědomil, že se jeho život neubírá správným směrem. Tak jako tak došel mystického obrácení – přestal pronásledovat rané křesťany a stal se věrným následovníkem Ježíše Krista. Jeho život se navždy změnil.

Cesta z Libanonu do Sýrie netrvá dlouho, což jen dokazuje, jak násilně byla oblast po první světové válce a pádu Osmanské říše rozdělena do uměle vytvořených států. Po mnoha falešných slibech, lžích a podvodech ze strany Britů a Francouzů byla moderní Sýrie ustanovena jako součást francouzského mandátu. Syřané – zejména alavité, kteří se francouzským režimem cítili nejvíce utlačovaní – tak zůstali naplněni neutuchající touhou po právu na sebeurčení. Sýrie konečně získala nezávislost v dubnu 1946, kdy se stala parlamentní republikou. Následovala však série více či méně úspěšných státních převratů. Po posledním z nich se moci ujala strana Baas a v roce 1963 vytvořila Syrskou arabskou republiku. Jedním z vůdců tohoto převratu byl i Háfiz al-Asad, otec současného prezidenta Bašára al-Asada. Když sledujeme vlákno zrady a násilí, kterým je historie oblasti protkaná, zdá se, že současná tragédie – tragédie, která se rozvinula desítky let po tom, co koloniální diplomati změnili mapy Blízkého východu – byla téměř nevyhnutelná.

První věc, které jsem si po překročení syrských hranic všimla, byl obrovský portrét Bašára al-Asada, jeho už tak pronikavé oči byly zlehka zbarvené do modra, aby byla jejich barva ještě intenzivnější. Druhá věc, kterou jsem uviděla, byla prodejna Dunkin' Donuts. I v tak sofistikované zemi, jakou Sýrie byla, mi to přišlo zvláštní. Byl to podivný kontrast – na cestě do Damašku nestála malá kavárna, kde byste si mohli dát obyčejnou kávu, ale cukrová oáza západu, do očí bijící symbol západního komercialismu. Ukázalo se však, že ona prodejna nebyla to, co jsem očekávala. Přestože vypadala jako její mateřská americká varianta se všemi jejími logy a dekoracemi, prodávali tam pouze sýrové tousty. Jeden jsem si koupila. Celou dobu mě pozorovali tři muži s knírkem – bezpochyby

členové tajné policie Mukhabarat – kteří postávali kolem baru, zatímco jeden z nich můj toust připravoval. Řidič taxíku mezitím nervózně postával opodál, a hned, jak jsem toust dostala, mě začal popostrkovat zpátky k autu.

Atmosféra v Damašku byla stejně paranoidní jako v Dunkin' Donuts a podobná té, jaká byla v Iráku za Saddáma Husajna. Všechno bylo jakoby ztlumené – přes troubení klaksonů aut stojících v zácpách se zdálo, že je venku ticho. Lidé na veřejnosti šeptali. Když ke stolu přišel číšník, všichni hned zmlkli. Členové Mukhabarat byli k nerozeznání od mužů, kteří mě před deseti lety sledovali v Iráku – měli stejné levné kožené bundy a stejné špatně zastřižené kníry. Není se ani čemu divit, když někteří iráčtí Baasisté, kteří Saddáma podporovali, po jeho smrti uprchli právě do Sýrie.

Do Damašku jsem přijela, protože jsem chtěla zemi vidět před tím, než se zřítí do propasti občanské války. Během mé první cesty v květnu 2012 byla Sýrie teprve na jejím pokraji. Pokud chcete slovíčkařit, můžete toto období nazvat ozbrojeným konfliktem mezi dvěma (později třemi, čtyřmi, a nakonec mnoha dalšími) skupinami. Já jsem ale podobný začátek války už zažila, a Sýrie se k němu blížila neskutečnou rychlostí. Okolní svět jen přihlížel.

Měla jsem vízum a byla jsem tak v zemi legálně. Přesto jsem se cítila nesvá a věděla jsem, že mě sledují, že pozorují, co dělám, kam chodím a s kým mluvím. Ubytovala jsem se v hotelu Dama Rose, kde bydleli i pozorovatelé OSN. Byli to zasmušilí muži, kteří už nesměli dále pracovat, protože se příliš často stávali cílem útoků. Pili jeden šálek kávy za druhým a utahovali si z baru v přízemí, kde posedávaly štíhlé Rusky, kterým obecně říkali „Nataši“. Za pár týdnů ze Sýrie

utekly i Nataši, a to i přesto, že spojenectví mezi Putinem a Asadem znamenalo, že pro ně bylo snadné víza získat.

Muslimský víkend začíná ve čtvrtek. Do hotelu jsem se vrátila po tom, co jsem celý den strávila rozhovory s lidmi, kteří si nebyli jistí, jestli bude jejich země za rok nebo dva ještě existovat. Byli to liberální křesťané – nesouhlasili s násilným potlačením poklidných protivládních demonstrací, ale nepodporovali ani ozbrojenou opozici. Tehdy jsem se snažila popsat různé skupiny následovníků a odpůrců Asadova režimu. Byli zde ozbrojení rebelové, kteří proti Asadovi fyzicky bojovali. Byli zde také aktivisté, kteří proti režimu spustili digitální válku a místo nábojů používali Facebook, YouTube a Twitter. Pak tu byli ti, kteří na začátku protestovali v Homsu a jiných syrských městech, ale poté, co se demonstrace změnily na ozbrojený konflikt, od dalších aktivit upustili.

Před svým odjezdem jsem se v Paříži setkala s Fadwou Sulejmanovou, elegantní alavitskou herečkou, která na samém začátku revoluce vedla protesty a stala se, v jistém slova smyslu, syrskou celebritou (předtím se proslavila zejména díky syrským telenovelám). Fadwa patří stejně jako prezident Asad mezi alavity. Když se přesto snažila o osvobození země od starého režimu, rychle se stala tváří revoluce. Říká ale, že poté se všechno změnilo. Byla velmi zarmoucená, když viděla, že se revoluce neubírá správným směrem, že se stává ozbrojeným konfliktem, že opozice, která se hlásila k ideálu poklidného odporu, přebírá metody režimu a že se země neodvratně ubírá k občanské válce. „Nechtěla jsem ze Sýrie odejít,“ dodává, „neměla jsem na výběr. Vyhrožovali mi a pro aktivisty, kteří mi pomáhali, jsem se stávala hrozbou.“

Další skupinu lidí jsem nazvala „věřící“. Byli to následovníci Asada a někteří mu byli oddaní stejně, jako byl svatý Pavel oddaný Ježíši Kristu. Jiní se báli, že jejich menšina (alavité jsou odnoží šíitské větve islámu) bude vyhlazena, dostanou-li se radikální sunnité k moci. Další část takzvaných „věřících“ si jen chtěla zachránit krk – báli se, že je zastánci Asadova režimu odvedou do vězení. Sice nesouhlasili s metodami mučení nebo s náletem na Aleppo, ale bylo pro ně těžké uvěřit, že se režim k takovým taktikám uchyluje. Ze všeho nejvíc nechtěli dopustit, aby se k moci dostali radikální islamisté. Další kategorií byli ti, kteří nevěřili v nic a snažili se přežít, mít každý den co jíst, přejít ulici bez toho, aby je zasáhl šrapnel, nebo jet na výlet a nezůstat v zácpě vedle někoho, kdo se chystá odpálit bombu v autě.

Tyto kategorie však nebyly pevně dané – právě naopak, každou chvíli se jejich hranice posouvaly. Čím déle jsem v Sýrii byla, tím více jsem si uvědomovala, že škála různých typů aktivismu je neskutečně široká. Někteří lidé se přesunuli mezi „věřící“ po tom, co se k moci dostal ISIS – Islámský stát Iráku a Sýrie, známý i pod zkratkami ISIL a v arabštině Daeš. Nechtěli žít pod nadvládou státu, který prosazuje jen ten nejdoslovnější a nejradikálnější výklad islámu, který nechá popravit doktorky jen proto, že jsou ženy, a který učí děti nenávidět kohokoli, kdo je jiný než oni. Pak tu byli i rebelové, kteří začali ve Svobodné syrské armádě a později se stali členy an-Nusrá (Fronty podpory pro lid Levanty, syrské odnože Al-Káidy), odkud přešli až mezi následovníky Islámského státu.

Na druhou stranu je i mnoho „věřících“, kteří postupem času ztratili své přesvědčení. Mluvčím syrského Ministerstva zahraničí byl na jaře 2012 Džihád Makdissi, křesťan s muslimským jménem

a absolvent pařížské Sorbonny. V jednom rozhovoru vysvětloval, že Sýrie je místem, kde se mísí různé etnicity a náboženství – řecká pravoslavná církev, křesťané, sunnitští Kurdové, šíité, alavité a židé. Makdissi působil jako racionální, inteligentní a přemýšlivý člověk a bylo snadné si domyslet, proč byl na této pozici právě on – měl dát režimu přívětivější, lidštější tvář. Ani Makdissi však v zemi nezůstal příliš dlouho. Když jsem asi rok po své první návštěvě Sýrie otevřela noviny, zjistila jsem, že i s manželkou a dětmi uprchl do Zálivu a v Sýrii se tak stal personou non grata – alespoň po tu dobu, kdy bude u moci Asadův režim. Nedlouho poté jsem se s ním sešla v jedné ženevské kavárně na oběd. Bylo to krátce před tím, než selhala mírová vyjednávání druhé ženevské konference o míru v Sýrii. Makdissi stále tíhl k politické kariéře, nebyl si však jistý, na jaké platformě bude působit. O svých posledních dnech v Sýrii řekl: „Uvědomil jsem si, že se už nedokážu vyrovnat s věcmi, se kterými jsem se dřív vyrovnat mohl.“

Herečka Fadwa Sulejmanová uprchla z Homsu do Damašku, poté do Jordánska, a nakonec do Francie. Řekla, že v Homsu viděla, jak sunnité, kteří původně nosili zbraně jen na svou ochranu, útočí na vládní jednotky. Právě tehdy prý pochopila, že se to, co pokládala za poklidnou demonstraci, pomalu mění ve válku. Neviní z toho Sýřany, ale „okolní země“ (Saúdskou Arábii, Katar, Kuvajt), které podle ní dodávají zbraně rebelům, kteří jsou „ochotni udělat cokoli pro to, aby se dostali k moci – stejně jako je Bašár al-Asad ochotný udělat cokoli, aby si moc udržel“. Fadwa není v Paříži šťastná. Říká, že jí chybí její přátelé, rodina a její starý život. Život v exilu je vždycky těžký – o to víc, když je vaše země uprostřed občanské války, a vy stojíte stranou a nemůžete dělat nic jiného než jen z dálky přihlížet.

Poté, co se Fadwa připojila k protestům v Homsu, si symbolicky ostříhala vlasy. Když jsem se s ní v Paříži setkala, vypadala pohuble, opuštěně a promrzle. Rukou si prohrábla krátké vlasy a prohlásila, že se do Sýrie nevrátí, dokud to opět nebude země, kterou by poznávala.

Když jsem se ten čtvrtek vrátila do hotelu, u bazénu probíhala party, která jako by značila poslední dny zhýčkaného impéria stojícího na pokraji kolapsu. Zatímco na obzoru stoupal kouř z explozí na jižním předměstí Damašku, vychrtlá Nataša nemotorně tancovala u bazénu, jako by se nic nedělo. Syřanky s profesionálně naneseným make-upem a komplikovanými účesy, které často zahrnovaly příčesky, foukané a různobarevné gely, se v bikinách a na jehlových podpatcích proménadovaly opodál. Muži na sobě měli designerské plavky a ze skleniček na margaritu pili libanonské pivo. Z nedalekého pódia vyřvával remix „Someone Like You“ od Adele. Stála jsem na balkónu a pozorovala kouř na obzoru i rozhýřenou oslavu pod sebou, která se snažila přehlušit známky neodvratně se blížící války. Lidé pode mnou nevěděli, že se jejich život zanedlouho změní k nepoznání, že se budou cítit zrazení a podvedení – ještě neztratili své iluze.

Už několik týdnů jsem každý čtvrtek pozorovala horečný hédonismus hotelových večírků. První týden se zdálo, že je to víkend jako každý jiný – ženy po obědě spěchaly ke kadeřníkovi a cesty z města, které byly ještě sjízdné, zaplnily luxusní vozy. Lidé, kteří si to mohli dovolit, odjížděli z města na venkov za zábavou, večírky a pikniky nebo brali děti do zábavních parků. Restaurace byly plné k prasknutí – dokonce i Narendž, která zabírá asi půl bloku ve starém centru města a místní smetánce nabízí tradiční arabská jídla. Jednou jsem

tam byla na svatbě. Číšníci nosili chod za chodem – jehněčí a kuřecí maso, rýži, datle, pomeranče a různé medové dobroty. Až příliš dobře jsem si uvědomovala, že v Homsu, asi hodinu cesty od místa, kde sedím – za předpokladu, že na silnicích nebudou žádné překážky – lidé hladoví, že v Houle probíhá masakr, že každou minutu uprchlíci přechází hranice do Libanonu, Turecka nebo Jordánska a snaží se přijít na to, jak uživit své rodiny.

Bylo až surrealistické, že se ony večírky pořádaly ve stejném hotelu, kde bylo ubytováno více než tři sta frustrovaných diplomatů z více než padesáti zemí OSN, kteří byli do Sýrie vysláni jako pozorovatelé. V nejvyšším patře hotelu se usadil norský generál Robert Mood, vrchní pozorovatel a vedoucí operace, se svým týmem. 12. června 2012 byla jejich mise přerušena, protože se stala příliš nebezpečnou. Většina pozorovatelů byla ze Sýrie postupně stažena a v hotelu zůstala jen kostra týmu, více než kdy dříve frustrovaná všudypřítomnou politikou. Nebylo to poprvé, co se OSN nacházela v nezáviděníhodné pozici – organizace je častým a snadným cílem novinářů i analytiků, kteří si z ní utahují kvůli její nabubřelé neschopnosti a kvůli politikům, kteří se někdy až příliš zjevně zajímají o vlastní kariérní postup místo toho, aby plnili své povinnosti a snažili se ulehčit lidskému utrpení. OSN je také nechvalně známá nepotismem a bratříčkováním, kdy se rodinám a přátelům vyšších funkcionářů často dostane preferenčního zacházení, stejně jako rozsáhlou korupcí. Je tu však i pár oddaných úředníků a terénních pracovníků, kteří jsou odhodláni lidem pomáhat i přesto, že jsou svázáni mezinárodní byrokracií organizace.

Tentokrát byrokracie znamenala to, že pozorovatelé, kteří chtěli v Homsu a Zabadáni dělat svou práci, nesměli opustit damašský

hotel. Byli v zemi, která byla na pokraji války, ale nemohli se ji pokusit odvrátit nebo zastavit. Někteří z diplomatů, kteří se mou mluvili v soukromí, měli rostoucí obavy z toho, že se Sýrie přidá na dlouhý seznam katastrof, při kterých OSN selhala. Na tomto seznamu jsou například genocidy v Bosně, Rwandě a na Srí Lance, obchod s bílým masem v Kosovu, hromadné znásilňování v Kongu (kterému mírotvůrci jen přihlíželi) nebo epidemie cholery, která na Haiti vypukla po zemětřesení v roce 2010.¹

Vyjednáváním mezi rebely a Asadovým režimem byli pověřeni zkušení diplomaté, jako například Kofi Annan, Lakhdar Brahimi nebo Staffan de Mistura. Když viděli, že nemohou nic dělat, Annan i Brahimi rezignovali. De Mistura se i po několika měsících snažil prosadit plán a zavedení speciálního typu klidu zbraní, který by ve vybraných oblastech – například v Aleppu – umožnil poskytování alespoň základní humanitární pomoci.² Ne příliš překvapivě nebyl tento plán nikdy zrealizován. De Mistura byl jako dlouholetý, a hlavně zapálený humanitární pracovník odhodlaný Syřanům pomoci. I takový veterán však potřeboval mnoho sil a odhodlání, aby v této snaze mohl pokračovat i po čtyřech letech občanské války.

Druhý víkendový večírek, který jsem v Dama Rose zažila, byl výrazně pochmurnější. Lidé stále popíjeli, hudba vyřvávala, pracovníci OSN si opět stěžovali na hluk, ale ruská tanečnice už byla pryč. Třetí víkend hosté odcházeli brzo a s ustaraným výrazem ve tváři pospíchali ke svým terénním autům. Nikdo nechtěl být po setmění venku. 28. června jsem z dálky pozorovala, jak z náměstí al-Mardža – které leží přímo naproti soudnímu dvoru – stoupá neobvykle silný kouř.

TO RÁNO, KDY SI PRO NÁS PŘIŠLI

V centru Damašku ten den vybuchly dvě bomby a předchozí den byl tím nejkrvavějším od počátku povstání. Ten víkend na večírku skoro nikdo nebyl. Ti, kteří přece jen přišli, vypadali celou dobu zasmušile. Hudba sice hrála v pozadí, ale už zdaleka nevyřvávala. Nikdo netančil. Většina lidí posedávala kolem bazénu, přilepená k mobilním telefonům, a snažila se udržet v kontaktu s rodinou a přáteli či získat jakékoli nové zprávy a informace.